

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРАВОСУДДЯ

В И С Н О В О К

щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо суду присяжних (реєстр. № 3608 від 09 грудня 2015 року)

За дорученням Голови Верховної Ради України від 10 грудня 2015 року Комітет з питань правової політики та правосуддя розглянув на своєму засіданні 16 листопада 2016 року (протокол № 53) проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо суду присяжних (реєстр. № 3608 від 09 грудня 2015 року), поданий народними депутатами України Тимошенко Ю.В., Луценко І.С. (далі – Законопроект).

Згідно з пояснювальною запискою основною метою Законопроекту є забезпечення реалізації на практиці положень статей 124, 127 та 129 Конституції України та вдосконалення чинного законодавства у сфері здійснення правосуддя судом присяжних, розширення процесуальних прав та гарантій неупередженості присяжних, приведення положень чинного Кримінального процесуального кодексу України в частині кримінального провадження в суді присяжних у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері тощо.

Для досягнення мети авторами Законопроекту пропонується внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), якими передбачити створення Державного реєстру присяжних, зниження «вікового цензу» для кандидатів у присяжні з тридцяти до двадцяти одного року, встановлення вимог до вердикту журі та до рішення суду за наслідками розгляду справи судом присяжних. Крім того, з метою забезпечення додаткових процесуальних гарантій реалізації передбаченого статтею 55 Конституції України права особи на судовий захист пропонується визначити дві форми діяльності суду присяжних: мале журі (шість присяжних) та велике журі (дванадцять присяжних), які розглядають відповідно справи щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, та особливо тяжких злочинів, а також встановити прозору процедуру формування складу малого та великого журі на підставі даних Державного реєстру присяжних, яка передбачає можливість застосування сторонами кримінального провадження відводів до кандидатів у присяжні.

Розглядаючи Законопроект, Комітет з питань правової політики та правосуддя виходить з такого.

Згідно положень Основного Закону України в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (статті 8); права і свободи людини і громадянина захищаються судом (стаття 55); правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, юрисдикція яких поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, зокрема, народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних (стаття 124).

Положеннями Конституції України передбачено, що права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, а також судочинство визначаються виключно законами України (пункти 1, 14 частини першої статті 92).

Прийняття законів належить до повноважень Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України).

Відповідно до норм статей 127, 129 Основного Закону України, які набрали чинності 30 вересня 2016 року, правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (далі – Закон про судоустрій) визначено, що судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур (частина друга статті 1).

Зокрема, Законом про судоустрій чітко регламентовано порядок добору кандидатів у присяжні, вимоги до них, а також порядок залучення присяжних до виконання обов'язків у суді.

Внесення змін до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року, запропонованих авторами Законопроекту, втратили актуальність у зв'язку із втратою чинності законом. Крім того, варто зауважити, що новий Закон про судоустрій не оперує такими поняттями як «журі присяжних» та «народні засідателі», які використовуються в тексті Законопроекту, а також наявні суттєві відмінності в процедурі добору кандидатів у присяжні та порядку складення відповідних списків присяжних.

Водночас, члени Комітету вважають за доцільне звернути увагу на наступне.

Зазначеним Законопроектом пропонується частини другу та третю статті 31 КПК України викласти в такій редакції: «Судове провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого (одного із обвинувачених) – судом присяжних (мале

журі)...» та відповідно «Судове провадження у суді першої інстанції щодо особливо тяжких злочинів, за вчинення яких передбачено покарання понад десять років позбавлення волі або довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого (одного із обвинувачених) – судом присяжних (велике журі)...».

Тобто в запропонованих положеннях статті 31 КПК України відсутнє чітке розмежування щодо того велике чи мале журі має здійснювати розгляд справ стосовно злочинів, за вчинення яких передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 10 років.

Статтю 387 КПК України пропонується доповнити частиною п'ятнадцятою, згідно якої за обґрунтованим клопотанням сторін формування складу суду присяжних може відбуватися у закритому судовому засіданні. Однак, критерії обґрунтованості, на підставі яких прийматиметься рішення про розгляд питання у закритому судовому засіданні авторами Законопроекту не визначаються.

Також, сумнівним видається текст присяги присяжного, викладений у статті 390 КПК України, в якому вживаються досить абстрактні поняття, такі як «ненависть», «злоба», «страх», «твердість» у прийнятті рішення. Крім того, така присяга видається некоректною з огляду на те, що зазначені почуття є природними складовими емоційного стану людини, які не завжди піддаються контролю з волі особи.

Згідно частини шостої статті 385 КПК України в редакції Законопроекту включені до попереднього списку кандидати у присяжні не пізніше 5 днів до початку судового розгляду можуть подати головуючому мотивовану заяву про неможливість участі у судовому розгляді в якості присяжного, і за наслідками розгляду такої заяви головуючий може звільнити цих осіб від участі у провадженні.

Виходячи з даної норми, суд може відмовити в задоволенні такої заяви незважаючи на обґрунтованість причин, що може призвести до зловживань з боку суду і порушення прав присяжного. Крім того, в Законопроекті відсутній чіткий перелік підстав, за яких заява присяжного вважатиметься мотивованою і такою що підлягає задоволенню.

Слід також звернути увагу на неоднакове вживання назви рішення присяжних в Законопроекті, оскільки в різних статтях застосовуються різні терміни - «вирок суду присяжних» або «вердикт суду присяжних», а також на незрозуміле положення у частині третій статті 386 КПК України щодо права заявити немотивований відвід присяжному, що може призвести до зловживання сторонами своїми процесуальними правами та безпідставного затягування процесу у зв'язку із необхідністю заміни присяжного.

З огляду на вищевказане, можна дійти висновку, що такі формулювання норм Законопроекту призведуть до неоднозначного розуміння його положень і відповідно неправильного застосування.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях від 22 вересня 2005 року № 5-рп, від 30 вересня 2010 року № 20-рп, від 22 грудня 2010 року № 23-рп неодноразово наголошував на необхідності дотримання принципу правової

визначеності та недопущення двозначності правової норми як складових елементів принципу верховенства права, встановленого у статті 8 Конституції України.

Згідно правової позиції Конституційного Суду України елементами верховенства права є принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі.

У рішенні Європейського Суду з прав людини у справі «Брумареску проти Румунії» від 28 листопада 1999 року Суд вказав, що принцип правової визначеності є одним із фундаментальних аспектів верховенства права. Зокрема, у Звіті про верховенство права Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), затвердженому Венеціанською комісією на 86-й пленарній сесії 25-26 березня 2011 року, зазначено, що правова визначеність вимагає, щоб юридичні норми були ясними і точними та були спрямовані на те, щоб забезпечувати постійну прогнозованість ситуацій і виникаючих правовідносин.

Окрім зазначеного, члени Комітету зауважили, що деякі положення Законопроекту стосовно порядку формування суду присяжних та заміни присяжних у разі заявлення відводу можуть призвести до суттєвого затягування судового розгляду справи і порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції) в частині права на розгляд справи протягом розумного строку. Зокрема, до таких положень відносяться частина третя статті 388 КПК України, якою передбачено право суду визнати судовий розгляд недійсним якщо кількість присяжних, що вибули, перевищує кількість запасних присяжних, та призначити справу до повторного розгляду. А також положення частини п'ятої статті 391¹⁴ КПК України, згідно якої суд може постановити ухвалу про розпуск журі та направлення кримінальної справи на новий судовий розгляд в іншому складі суду зі стадії підготовчого провадження у випадку визнання судом обвинувального вердикту таким, що постановлений відносно невинуватої особи і є достатні дані для постановлення виправдувального вироку. Крім того, сторони позбавлені права оскаржити таку ухвалу.

Відповідно до статті 6 Конвенції, яка згідно з частиною першою статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своїй постанові від 17 жовтня 2014 року № 11 зазначив, що у кримінальному провадженні враховується як період досудового розслідування, так і період судового розгляду і апеляційного провадження. При цьому перебіг строків у кримінальному провадженні починається з часу, коли особі повідомлено про підозру, або з моменту

затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, а закінчується у момент, коли вирок набрав законної сили або кримінальне провадження закрито в цілому чи щодо конкретної особи.

Перебіг строків судового розгляду у цивільних справах починається з часу надходження позовної заяви до суду, а закінчується ухваленням остаточного рішення у справі, якщо воно не на користь особі (справа «Скопелліті проти Італії» від 23 листопада 1993 року), або виконанням рішення, ухваленого на користь особи (справа «Папахелас проти Греції» від 25 березня 1999 року).

Пленумом визначається, що розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невикористаних зволікань) судового захисту.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово у своїх рішеннях щодо України констатував порушення статті 6 Конвенції, зокрема, в частині порушення розумних строків розгляду.

У рішенні ЄСПЛ від 12 березня 2009 року у справі «Вергельський проти України» зазначається, що обвинувачений у кримінальній справі повинен мати право розраховувати на здійснення провадження в його справі з особливою ретельністю і що положення статті 6 Конвенції покликані не допускати в кримінальних справах надто тривалого перебування обвинувачуваної особи в стані невизначеності щодо своєї долі.

Водночас, у рішенні ЄСПЛ від 26 липня 2012 року у справі «Яковлєв проти України» наголошується на порушенні розумного строку розгляду у зв'язку з поверненням кримінальної справи на додаткове розслідування, неспроможність державних органів протягом тривалого часу надати суду належно підготовлені матеріали для розгляду кримінальної справи, що порушує розумні строки їх розгляду та вирішення. Крім того, порушення вимог пункту 1 статті 6 Конвенції встановлено і у справі «Паскал проти України», «Третьяков проти України» у зв'язку з незабезпеченням національними судами розгляду справи заявника в розумний строк з огляду на повернення справи на додаткове розслідування або новий розгляд, численні перенесення розгляду справи у зв'язку з неявкою учасників процесу, довготривалі затримки при призначенні судових засідань.

Оскільки судом присяжних розглядатимуться справи щодо осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, де передбачається тримання під вартою, необхідно враховувати також положення частини четвертої статті 28 КПК України, що кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово, про що також йде мова в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Годоров проти України» від 12 січня 2012 року.

Також, викликають питання щодо дотримання принципу рівності всіх перед законом і запропоновані Законопроектom зміни до статті 387 КПК України стосовно права сторін заявляти відвід присяжним (потерпілий, представник потерпілого має право відвести не більше одного кандидата до складу малого та великого журі; обвинувачений має право відвести не більше

двох кандидатів до складу малого журі і не більше трьох до складу великого журі; прокурор має право відвести не більше трьох присяжних із складу малого журі та не більше чотирьох присяжних із складу великого журі) та до частини п'ятої статті 394 КПК України, в якій обвинуваченого не наділеного тими ж правами, що потерпілого і прокурора стосовно можливості оскаржити вирок суду.

Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, розумні строки розгляду справи судом, а також забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення є одними з основних засад судочинства, визначених Конституцією України (частина друга статті 129).

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп (справа про постійне користування земельними ділянками), Україна як демократична і правова держава закріпила принцип поваги і непорушності прав та свобод людини, утвердження і забезпечення яких є головним обов'язком держави. Конституційний принцип правової держави вимагає від неї утримуватися від обмеження загально визнаних прав і свобод людини і громадянина та передбачає встановлення правопорядку, який повинен гарантувати кожному утвердження і забезпечення прав і свобод (абзаци перші підпунктів 5.3 і 5.4 пункту 5 мотивувальної частини).

Авторами Законопроекту чинний КПК України доповнюється статтею 391¹⁰, згідно якої «Вердикт вважається виправдувальним, якщо за негативні відповіді на питання, зазначені у пунктах 1, 2, 3 частини першої статті 397 цього Кодексу, проголосувала проста більшість (половина плюс один голос) присяжних. ... Вердикт вважається обвинувальним, якщо за позитивні відповіді на питання, зазначені у пунктах 1, 2, 3 частини першої статті 397 цього Кодексу, проголосувала проста більшість (половина плюс один голос) присяжних». Однак, в частині першій статті 397 чинного КПК України такі пункти відсутні, більше того дана норма Кодексу взагалі стосується питань дій суду першої інстанції після одержання апеляційних скарг.

Крім того, варто звернути увагу на неоднозначність положень Законопроекту, викладених у статті 391¹⁴, згідно яких з одного боку обвинувальний вердикт журі є обов'язковим для суду, за виключенням випадків, зазначених у частині четвертій і п'ятій цієї статті, а з іншого, а саме в частині четвертій статті, йдеться про те, що обвинувальний вердикт журі не є перепорою для постановлення виправдувального вироку, якщо суд визнає, що в діях обвинуваченого відсутній склад злочину, у вчиненні якого він обвинувачується. Однак, необхідно враховувати, що як обвинувальний вердикт, так і виправдувальний може бути винесений присяжними помилково, а відтак підхід суду до вирішення даного питання має бути однаковим.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України висловило ряд зауважень до Законопроекту та дійшло висновку, що прийняття запропонованих змін є недоцільним з огляду на нові положення

Конституції України щодо правосуддя та Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які набрали чинності 30 вересня 2016 року.

Законопроект був направлений Комітетом для здійснення правової експертизи до Міністерства юстиції України. Мін'юст у своєму листі також висловив ряд зауважень щодо положень Законопроекту та наголосив на проблемних питаннях реалізації деяких норм проекту Закону.

Верховний Суд України, зазначивши про свої зауваження та пропозиції до Законопроекту, висловив позицію щодо необхідності суттєвого доопрацювання його положень.

Комітет Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції, розглянувши зазначений Законопроект на своєму засіданні 13 квітня 2016 року (протокол № 69), дійшов висновку, що проект Закону відповідає вимогам антикорупційного законодавства. Разом з тим, Комітетом висловлено низку зауважень та позицію щодо доцільності повернення даного Законопроекту суб'єкту законодавчої ініціативи на доопрацювання.

Комітет Верховної Ради України з питань бюджету ухвалив рішення, що Законопроект матиме опосередкований вплив на показники бюджету (може призвести до збільшення видатків державного бюджету для створення і ведення Державного реєстру присяжних у випадку прийняття відповідного спеціального закону). У разі прийняття відповідного закону він може набирати чинності згідно із законодавством.

Відповідно до частини другої статті 95 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI, Верховна Рада України своїм рішенням може зняти законопроект з розгляду, якщо внаслідок прийняття інших законодавчих актів чи з інших причин законопроект втратив свою актуальність.

На підставі викладеного вище, Комітет з питань правової політики та правосуддя вирішив:

1. Рекомендувати Верховній Раді України зняти з розгляду проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо суду присяжних (реєстр. № 3608 від 09 грудня 2015 року), поданий народними депутатами України Тимошенко Ю.В., Луценко І.С., як такий, що втратив актуальність.

2. Доповідачем від Комітету з цього питання під час розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України визначити члена Комітету – народного депутата України Сидоровича Р.М.

Голова Комітету

Р.П. КНЯЗЕВИЧ